

и професионалних подела и нуждом изазване флуидности, односно одсуства тих подела у новом свету.

Трећа књига се бави развојем штампе и штампане речи, показујући како су скромни били зачеци сада највеће и најутицајније издавачке делатности на свету. Борстин се не стиди да укаже на скучене могућности и још скученије потребе америчке читалачке публике у колонијалном периоду, објашњавајући како су потребе другачије од европских (британских) постепено донеле и сасвим другачије резултате. Он се при том бави и питањем развоја америчког говора, који је постао видљиво обележје америчке посебности у односу на (некадашњу) британску метрополу. На примеру штампане речи, баш као и на питању организовања колонија и образовања он указује на континуитете између британског и америчког друштва, односно на дисконтинуитете који су временом две националне традиције потпуно раздвојили учинивши их битно различитима.

Четврта књига представља својеврсну социјалну историју рата за независност. При том се он бави погледима на војску, као и њеном организацијом, без и трунке патриотског заноса. Он јасно показује колико је тадашња колонијална војска мало личила на професионалне војске европских држава, па и на каснију војску САД-а. Поново су главну улогу играли случај и различита схватања појединих колонија. Другим речима, није било ни говора о некаквом општепатриотском заносу и народнослободилачком рату против окупатора – који то и није био у правом смислу речи.

У овом изузетно значајном и занимљивом делу Борстин је описао зачетке америчке државе, друштва, нације и цивилизације. Савладавши и синтетичући огромну литературу он је у томе сјајно успео. Приказао је америчку нацију као живи организам који се постепено рађа, расте и развија, уз мноштво грешака и често нелепих особености. Дело одише животом и заслужује да га читају не само проучаваоци америчке историје. Напротив, многи из њега, уз вредна сазнања о САД-у, могу да црпу знања како се може писати национална историја без националног патоса, али и без окретања леђа здравом родољубљу.

Др Зоран ЈАЊЕТОВИЋ

Никола Б. Поповић,
Срби у грађанском рату у Русији 1918–1921,
Институт за савремену историју, Београд, 2005, 318 стр.

У *Предговору* (стр. 7–12) своје нове књиге Никола Б. Поповић пише да она представља причу о Србима (и Југословенима) које је вихор Првог светског рата, као припаднике аустроугарске армије, бацио на Руски фронт, затим у заробљеничке логоре Руског царства, а потом и у вртлог Руског грађанског рата. Дакле, то је историја о људима чија је одисеја започела 1914. а завршила 1921. године.

У уводном дијелу (стр. 13–33), аутор пише о Фебруарској револуцији 1917, превирањима на руској политичкој сцени, руским ратним неуспјесима, људским губицима, сељачким побунама, паду животног стандарда и схватању да је земља у општем нереду, што је све заједно довело до незнања и отпора, који су подстицали

и на крају искористили бољшевици и у октобру 1917. преузели власт у Русији. У марту 1918. Русија је иступила из Првог свјетског рата, а потом утонула у грађански рат великог обима у којем су се нашли и Срби.

Никола Б. Поповић пише да је у Русији 1917. године било око 210.000 Југословена – ратних заробљеника, а међу њима највише Срба, који нису хтјели да ратују против Руса, па су се предавали. Из те масе заробљеника мобилисани су учесници грађанског рата, а њихово регрутовање текло је и на политичком и на војном плану. *Српске, југословенске политичке организације и војне јединице под совјетском влашћу 1918.* наслов је прве главе књиге (стр. 35–82), у којој је речено да се њихова прва политичка организација у Русији звала Југословенски револуционарни савез, а да су, осим ње, била организована и југословенска друштва у већим руским градовима. Касније је дошло до стварања двије политичке организације, а суштинска разлика између њих била је у односу према Руској револуцији и уједињењу Јужних Словена: Југословенска револуционарна организација безрезервно је била за уједињење „троименог народа” Срба, Хрвата и Словенаца и за строгу неутралност у Русији (иако се то на основу имена ове организације не би могло закључити), а Југословенска група при Руској комунистичкој партији (бољшевика) стала је на страну бољшевика, опијена идејом свјетске револуције, па сходно томе и идејом револуције и у својој земљи. Ове двије организације имале су опречне програме и тако су и дјеловале, а њихов сукоб завршио је тако што је Група остала једина организација Срба (и Југословена) под совјетском влашћу.

Друга глава књиге носи наслов *Српске, југословенске политичке организације и војне јединице под белогардејском влашћу 1919–1920.* (стр. 83–150). У овом поглављу аутор пише о Чехословачком корпусу, који је играо важну улогу у Антантиној интервенцији против Совјетске Русије и чији се удар одразио и на Србе, који су допринијели чешком заузимању Самаре, што је био и почетак српског ангажовања у Руском грађанском рату. Осим тога, Срби су се истакли и у борбама против Совјета код Казана, гдје су заплијенили златни фонд Руске народне банке и послали га Привременој влади у Омску. Никола Б. Поповић описује и рад Јована Миланковића, конзула Краљевине Србије, који је претендовао да постане најугицајни српски и југословенски човјек у оном дијелу Русије (у Сибиру) који је био под контролом белогардејаца и гдје су бољшевици и Црвена армија сматрани побуњеницима. И под белогардејцима Срби су били подијељени на двије организације: Југословенску комисију при Одељењу Чехословачког националног савета у Русији и Привремени југословенски народни одбор у Русији. Иако нису биле у добрим односима, ове двије организације ујединиле су се у једну – Југословенско национално веће у Русији. Међутим, окончање Првог свјетског рата и проглашење Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, као и напредовање црвеноармејаца, довело је до опадања борбеног елана код Срба, чија је највећа жеља била – повратак кући. Они који нису успјели да се евакуишу, продужили су свој боравак у Русији под измијењеним околностима – као заробљеници Црвене армије.

Судбину ових заробљеника, као и оних Срба који су одраније били у револуционарним редовима, аутор прати у трећем поглављу књиге које има наслов *У одбрани револуције 1919.* (стр. 151–202). Овдје је описана активност Југословенске групе при Руској комунистичкој партији (бољшевика) и Југословенског совјета радничких и сељачких депутата у Русији, који је формиран с циљем да неутралише активност српског конзула и да преузме улогу заштитника интереса свих грађана

тек проглашене Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца који живе у Русији. Активности Групе и Совјета, чији је рад финансирала совјетска држава, обрађене су и у четвртом поглављу под насловом *Југословенске комунистичке организације 1920–1921*. (стр. 203–259). Ту се прати и рад мањих организација које су настајале на различитим руским подручјима, а чија је дјелатност зависила од мјесних прилика и од способности и одређености појединаца. Аутор је посебну пажњу посветио Сибиру и Туркестану, писао је и о партијским и војностарјешинским курсевима, о издавачкој дјелатности и о сверуској конференцији југословенских комуниста.

У поглављу под насловом *Епилог* (стр. 261–284), аутор пише о завршетку грађанског рата у Русији и о евакуацији Срба (и Југословена) из Русије. Совјетске власти давале су им инструкције како да наставе партијски рад у земљи поријекла, а по повратку у отаџбину велики број их је био подвргнут полицијским саслушањима и стављен под надзор, због бојазни да су заражени комунистичким идејама.

Никола Б. Поповић је закључио (стр. 285–295) да су Срби током грађанског рата у Русији (1918–1921) били под тешким егзистенцијалним, идеолошким и моралним питањима. Неки су учествовали у рату на страни револуције, а неки на страни контрареволуције, што је доводило до сукоба међу њима. Ипак, Срби су већином остали неутрални и неопређљени, понашали се пасивно, чували главу и надали се повратку у отаџбину. Управо је жудња за породицом и кућом, а не за револуцијом или контрареволуцијом, господарила срцима већине Срба све вријеме њиховог пребивања у Русији. Извјестан број људи ипак је остао у Русији и после завршетка грађанског рата, неки због јаког комунистичког увјерења, а неки због егзистенцијалних или емотивних разлога.

Књига садржи резиме на енглеском језику (стр. 296–302), регистар личних имена (стр. 303–314), попис скраћеница (стр. 315) и списак ауторових радова о руским темама (стр. 316–318).

Никола Б. Поповић посветио је више пажње политичком дјеловању Срба у Руском грађанском рату, зато што је војно ангажовање Срба у овом трагичном сукобу тешко пратити, јер су се мање јединице укључивале у веће, па им се губио траг. Осим тога, политички рад оставља за собом обимну документацију. Аутор је на основу сачуваног и доступног изворног материјала описао проблем у свој његовој сложености и то је учинио објективно, као професионални историчар, клонећи се непотребног идеализовања. За књигу *Срби у грађанском рату у Русији 1918–1921*. Никола Б. Поповић добио је 2006. године награду „Владимир Ћоровић”.

Горан ЛАТИНОВИЋ

Ирена Арсић,
*Дубровачки штампари и издавачи
XIX века и њихова издања,*
Бања Лука – Београд, 2005, 341 стр.

Научно интересовање за Дубровник и Дубровчане, њихову историју, културу и уметност у нашој средини није престало распадом југословенске државе крајем прошлог века. То је и разумљиво с обзиром на то да су културне и еко-